

РЕЦЕНЦИЯ

от проф. д.изк. Николай Йорданов

**относно: дисертационен труд на доц. Възкресия Вихърова
на тема „Ситуиране на театрален спектакъл в поредицата
Ритуал – Театър – Ритуал“**

Представеният дисертационен труд е за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Той е обобщение на 20. годишната театрална практика на неговия автор – Възкресия Вихърова – едновременно като режисьор и като педагог в Департамент „Театър“ в НБУ. Основата на представения труд е изградена върху авторския спектакъл „Бит“ на В. Вихърова, превърнал се в дългосрочна програма за обучение на студенти по театрално изкуство. Всъщност става въпрос за ядро от изпълнителски и обучителни практики, които биват изпробвани в различни формати: представления, уъркшоупи, семинари, теоретични дискусии и др. В този смисъл и представеният текст от В. Вихърова е трудно отделим от тези практики; по същество той е тяхна квинтесенция.

Изследването на В. Вихърова е теоретично фокусирано върху връзката ритуал - театър - ритуал' – един базисен интерес за театралната антропология. В значителна степен театърът, който изследва В. Вихърова, се полага в това направление, като към него трябва да прибавим и любопитството към различни техники на сценично движение. Тези интереси предполагат и структурирането на изследването, което минава през четири основни фигури от големите реформатори на театъра през 20. век – Ричард Шехнер, Антонен Арто, Еуженио Барба и Йежи Гротовски. Осмислянето на техните възгледи, пречупени през конкретния опит от практическата работа по Програмата „Бит“, формира четирите основни глави на представената работа; към тях има увод и заключение.

Неслучайно след увода следва главата, чийто център са интерпретациите върху концепциите на Ричард Шехнер за значението на ритуала в човешката култура. Конкретно са приведени цитати от програмната книга на Шехнер „Бъдещето на ритуала“ (1993). От неговите възгледи за ритуалното поведение на животните и човека е извлечено и базисното разбиране за театралността, която се оказва неразривно свързана с ритуала като организирано поведение, в което има интензивност и ритмичност, и в което насието е изиграно, т.е. трансформирано и отложено. В случая В. Вихърва се интересува от регресията на човешкото на сцената, когато изчезва времевата дистанция, а оттам и възможните задръжки, между импулса за действие и самото действие. Този ракурс допуска и фройдиския интерес към подсъзнателното. Практическото предизвикателство за участниците в Програмата „Бит“ е, движейки се в траекториите на играта, ритуалното и регресивното, да се достигне автентично състояние на афект и да се осъзнаване на ритуалното в театралния акт.

Положил базисния си теоретичен интерес към ритуалното в театъра, текстът на В. Вихърва се насочва към историческите основи на подобни прозрения, които прави модерният театър на 20. век, а именно към манифестите на Антонен Арто. Отново подходът е опит да се осмислят отделни негови концепции и интуиции през конкретния опит на участниците в практическите занимания, свързани с Програмата „Бит“. Отправна точка в случая са възгледите на Арто за театралното пространство и декора в първия му манифест за неговия бъдещ театър „Алфред Жари“ от 1924 г. Конкретната ре-интерпретация на тези възгледи се случва в продължителната съвместна работа на В. Вихърва с арх. Зарко Узунов (както в съвместните им постановки, така и в обучителните модули) по форматиране и преформатиране на сценичното пространство, по изграждане на драматургия на пространството. Следващата отправна точка е призивът на Арто за откъсване на театъра от литературата. В този смисъл съвременният отговор, който дава Програмата „Бит“ на този повик е продължителната работа, свързана с тренинга и

развитието на актьора по осите израз – образ и енергия – наратив. Танцът и ритуалът са изходните точки, от които тръгва изграждането на персонажа, на образната система, на разказа. Т.е. това е специфична посока, която В. Вихърва неизменно е отстоявала в своята театрална дейност – движението „отвън навътре“ при актьора в противовес на т.нар. психологически реализъм на сцената, както и сценичното изграждане на нелинейна фабула.

Срещата с друг опит – този на центъра за театрални изследвания на Еуженио Барба и неговия начин на театрално мислене – е в основата на следващата глава от изследването на В. Вихърва. В нея се прави опит да се осмисли на над-индивидуално ниво техниката на актьора, включването ѝ в една обща памет-знание за техники на човешкото тяло и глас. Основните акценти тук са към пърформанса и перформативното, към разликите, формулирани от Е. Барба, между Източния и Западния актьор. Базисна дефиниция за Програмата „Бит“ става разбирането, че актьорът по време на творческия процес „придвижвайки се назад по стрелата на времето има възможността да изпадне в ситуация на *чужденец в собствената си култура и традиция*“. Именно това е основният принцип, на който са подчинени тренингът на актьора и присъствието му в изграждането на спектакъла. Друго базисно понятие е „енергия“, което, тръгвайки от прозренията на Е. Барба, е вкарано при В. Вихърва в процеса на трансформация от движението и танца към психологическия жест и образа.

Изследването на В. Вихърва естествено стига и до другата голяма фигура на антропологическия театър – тази на Йежи Гротовски. Още повече, че тя и нейният екип са преки участници с общ проект с Работния център на Томас Ричардс и Йежи Гротовски в Понтедера, Италия. Именно при тази съвместна работа тя има възможността да провери на практика какво означава придвижването от театъра към паратеатъра, т.е. от възгледа за изкуството като представяне към възгледа за изкуството като средство за изследване на механизмите на креативността, за развитието на личността като цяло. В този етап от работата В.

Вихърва описва отделянето на елементи като звукови партитури, танци, заклинания и т.н. от ритуалния им смисъл и създаването на комплекс от тренингови упражнения, които съпътстват трайно творческия процес на актьора / пърформъра.

В заключението на текста са дадени основните изводи, до които е стигнала В. Вихърва в процеса на своята дългогодишна работа. Тези обобщения, отнасящи се до базисните понятия, с които си служи, са своеобразни «правила» и «дефиниции», които тя в един манифестен дух понася на читателите на този текст.

Погледнат като цяло текстът, който ни предлага В. Вихърва, е не просто конспект на нейните работни принципи и описание на различни аспекти и етапи от Програмата «Бит». Той е и това, разбира се, но представлява най-вече осмисляне на натрупания практически и теоретичен опит от антропологическия театър (на изброените, а и на други фигури от театралния авангард и неоавангард на 20. век) чрез собствената практика и авторефлексия върху основни понятия като *ритуал*, *танц*, *пърформанс*, *сценично пространство*, *енергия* и т.н. Текстът е написан с вълнение и същевременно е плод на продължителни наблюдения и разсъждения. Той е аналитично обобщение и на собствения както театрален, така и педагогически професионален опит.

Същевременно могат да се отправят пожелания за една обща езикова и стилистична редакция на текста. На места той остава много близък и свързан с работния процес; необходими са повече обяснения, за да може да достигне до един читател, който не е бил включен в него. Защото, струва ми се, основното предназначение на текста е той да се превърне в методологическо пособие за студенти по театрално изкуство или за желаещите да разберат пътя, който е извървян от Програмата «Бит». А натрупаният ценен опит би следвало да достигне с лекота и до този тип читатели. В текста липсват също така някои исторически връзки между принципите на работа на разглежданите фигури, както и на други, чиито понятия се използват, например принципът „отвън навътре“ при Мейерхолд,

понятието „психологически жест“, което е заимствано от Михаил Чехов и др. – прибавени, макар и в резюме, те биха дали по-широк контекстуален хоризонт на театъра на 20 век. Едно друго задължително пожелание е да се прецизират цитатите в бележки под линия и да се изведе като списък ползваната литература в края на текста.

Въпреки отправените пожелания намирам, че представеният дисертационен труд на Възкресия Вихърва „Ситуиране на театрален спектакъл в поредицата Ритуал – Театър – Ритуал“ е пригодно изследване в областта на театралното обучение и работата на сцената, той представлява едновременно рефлексия върху основни понятия в изкуството на актьора / пърформъра и авторефлексия върху собствения творчески и педагогически опит, и че притежава всички качества за присъждане на научната и образователна степен „доктор“.

9.07.2018

Николай Йорданов